

Klokken van IJlst

Graag wil ik u iets vertellen over de IJlster klokken. Het draait vanmiddag dan wel om de grote klok, maar IJlst telde meer klokken en elke klok heeft zijn eigen verhaal. IJlst telde 4 klokken, of eigenlijk 5, nee 6, vooruit 6 ½. Maar hoe zit dat. Ik begin met het kleinste en waarschijnlijk ook het oudste klokje.

Even terug in de tijd. Rond het jaar 1.000 wordt hier de Ylostins gebouwd. Rond de stins ontstaat bebouwing en in de loop der tijd ontwikkelt het plaatsje zich tot een belangrijke handelsplaats, die in 1268 als 4^e stad van Friesland stadsrechten verkrijgt.

Na de 'kerstening' van Friesland wordt ook in IJlst een houten kerk gebouwd op het oude gedeelte van de begraafplaats. De houten kerk wordt later vervangen door een robuuste stenen kerk met een toren met, net als de houten voorganger, eerst een plat dak, later met een zadeldak, en in de hoek van de noorderzijbeuk van het koor een traptorentje, waarin het kloosterklokje hangt dat de 'getijden' aangeeft. Dit is de Sint Mauritiuskerk. De kerk is begin negentiende eeuw bouwvallig en buiten gebruik. In 1830 wordt om die reden een nieuwe kerk gebouwd op het terrein van de voormalige veemarkt, centraal gelegen in de bebouwing, de huidige Mauritiuskerk. Vermoedelijk is het kleine 15^e -eeuwse klokje van de Sint Mauritiuskerk toen overgebracht naar het torentje van het IJlster stadhuis. Jarenlang wordt het klokje geluid bij huwelijksvoltrekkingen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moeten alle IJlster kerkklokken ingeleverd worden voor de Duitse wapenindustrie, ook het klokje uit het torentje van het stadhuis. Enkele mannen van het verzet halen het klokje echter op een nacht uit het torentje en laten het buiten IJlst naast een woonark in de modder zinken. De Duitsers nemen hier geen genoegen mee. Onder dreiging met represailles wordt het klokje 's nachts op de stoep van de burgemeesterswoning gezet. De volgende ochtend wordt het klokje gevonden en naar Rotterdam gebracht, waar het in een onbewaakt moment door een Oud-IJlster wordt begraven. Na de bevrijding komt het klokje ongeschonden terug in IJlst en komt het weer te hangen in het torentje van het stadhuis. Na de gemeentelijke herindeling van 1984 komt het klokje in het gemeentehuis van Wymbritseradiel aan de Stadslaan in IJlst te hangen en wordt het geluid voor commissie- en raadsvergaderingen. Inmiddels wordt het klokje, dat eigenlijk in IJlst behoorde te blijven, voor hetzelfde doel gebruikt in het Bestjoershûs van de gemeente Súdwest-Fryslân in Sneek.

Terug naar de Sint Mauritiuskerk. In de toren van deze kerk hangen 2 klokken, de grote uit 1542 en de kleine uit 1700. Na de bouw van een nieuwe kerk aan de Eegracht in 1830 worden beide klokken overgebracht naar de toren van de Nederlandse Hervormde kerk. In 1943 worden ook deze beide kerkklokken gevorderd voor de Duitse wapenindustrie. De monumentale klokken komen na de oorlog ongeschonden terug uit Hamburg. De grote klok uit 1542 blijkt echter tijdens het transport een barst te hebben opgelopen. Na enkele jaren wordt deze klok in Rotterdam gelast, maar nadat de barst terugkeert wordt in 1970 besloten de klok te hergieten. Hier kom ik nog op terug.

Nu naar de 4^e klok. In 1886 ontstaat een beweging in de Nederlandse Hervormde Kerk die de 'Doleantie' wordt genoemd. Een deel van de Hervormde Gemeente van IJlst gaat in 1888 mee met de Doleantie en kerkt in een eigen tijdelijk gebouw. In 1911 wordt een nieuwe kerk gebouwd aan de Stadslaan, een kerk met toren, maar dan nog zonder klok. In 1923 schenkt Jarich Jans Nooitgedagt, zoon van Jan Jarich Nooitgedagt, oprichter van de bekende fabriek, de kerk een luidklok, als dank voor het feit dat Nederland gespaard is gebleven voor de oorlog van 1914-1918. In de klok is de naam van zijn vrouw Brechtsje gegraveerd. In de volksmond krijgt de klok dan ook al gauw de naam 'Brechtsje'. 'Elke zondag roept 'Brechtsje' ons tweemaal ter Kerke', zo zeggen de Gereformeerde IJlsters. In 1943 wordt ook deze klok door de Duitsers afgevoerd naar Hamburg, maar blijkt na de oorlog onvindbaar. De eerste jaren na de oorlog hangt er als alternatief een zuurstofcilinder zonder bodem in de toren, zodat de Gereformeerde gemeente toch ter kerke kan worden geroepen. Dit noem ik dan maar een halve klok. Jan Aldert Nooitgedagt, kleinzoon van de oprichter van de fabriek, schenkt in 1949 een nieuwe klok uit dankbaarheid dat alle IJlster militairen, waaronder zijn zoon, veilig zijn teruggekeerd uit toenmalig Nederlands-Indië. De klok wordt gemaakt door de firma gebr. Van Bergen te Midwolda en het uurwerk is van A.H. van Bergen te Heiligerlee. Op de klok staat de volgende tekst: '1943 De âlde stellen, It gea yn lest. 1949. Ik rop de uren, Sjong de deaden yn rest'. Dat was klok nummer 5.

Nu terug naar de grote luidklok van de Mauritiuskerk. Zoals gezegd is in 1970 een nagietstel gemaakt van de klok uit 1542. Dat levert een bijzonder verhaal op. In 1968/69 worden plannen gemaakt voor het nagieten van deze klok, totale kosten fl. 15.000,00. Aan subsidie van het ministerie van CRM en de provincie Fryslân, aangevuld met een bijdrage van de gemeente IJlst, is fl. 12.000,00 binnen. De jeugdverenigingen van IJlst voeren in februari 1970 acties om de resterende fl. 3.000,00 op tafel te krijgen. Hun wens: tijdens het 25-jarig bevrijdingsfeest moet de klok weer luiden. Het geld komt er en de klok gaat naar klokkengieterij Eijsbouts in Asten. Het is de bedoeling dat er een mal wordt gemaakt van de oude klok, waarna deze wordt gebeeld, gesmolten en opnieuw gegoten. Het gemeentebestuur woont het hergieten bij, maar tijdens een rondgang door het bedrijf vindt locoburgemeester Klaas Frankena echter de oude klok. Wat blijkt: de klok is gegoten met nieuw brons en de oude klok is bewaard gebleven. 'Dij klok is van ús, dy wollen wy werom ha', zegt de locoburgemeester. Adjunct-directeur André Lehr van Eijsbouts geeft toe dat de klok strikt genomen gebeeld had moeten worden. Om praktische redenen en ook omdat hij het niet over zijn hart kon verkrijgen deze monumentale klok te beulen is dat niet gebeurd. Hij heeft diverse pogingen in het werk gesteld om er een liefhebber voor te vinden. Ook het Fries Museum is door hem benaderd, maar zonder resultaat. Hij zou het prachtig vinden als IJlst de klok kon kopen, koopsom fl. 9.000,00. De directeur van het Fries Museum heeft voor dat doel al fl. 800,00 opgehaald. Dan leest professor doctor Van den Eerenbeemt, hoogleraar aan de Katholieke Hogeschool van Tilburg, een bericht over de IJlster klokken, als hij in de trein op weg is naar een vergadering van het Prins Bernhardfonds. Hij benadert diverse personen en verkrijgt subsidie van het Prins Bernhardfonds. Mede dankzij het werk van zijn documentaliste, mejuffrouw Hiemstra, komen er ook giften van in Brabant woonachtige Friezen. Het gevolg is, dat IJlst nu over zowel de oude als de nieuwe klok kan beschikken. En dat is klok nummer 6.

Augustus 1972 is het dan zover, de oude klok, geplaatst op een sokkel van bolkeitsjes, wordt officieel onthuld. Ook nu loopt het weer iets anders. Het is de bedoeling dat er op het moment van de onthulling vanuit het naastgelegen Mienskiphûs een telefoontje wordt gepleegd met het stadhuis. Vandaar moet er een seintje gegeven worden naar de kerk om de nieuwe klok te luiden. Laat nu juist op dat moment de telefoon op het stadhuis in gesprek zijn.

Het verhaal van de grote klok is echter nog niet ten einde. Nadat de nieuw gegoten klok in 1970 weer in de toren hangt en deze gelijktijdig is voorzien van een elektrisch luidsysteem wordt de klok dagelijks geluid om 8.00 uur, 12.00 uur en 18.00. Tot de klok in 2019 zwijgt. Wat is er aan de hand?

De luidmotoren zijn kapot en moeten worden vervangen. De eigenaar van toren en klokken, en dat is inmiddels de Stichting tot behoud van monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân, heeft hiervoor geen budget. Gosse de Jong, die zich nauw betrokken voelt bij de toren en de klokken, schiet Klaasjan Kuperus hierover aan: 'Dit kin sa net', zegt Gosse. Klaasjan vormt met Jolanda Smit en mijn persoon het bestuur van de Stichting It Dryltser Kypmantsje, uitgever van het maandblad voor IJlst. We zijn het snel eens: we gebruiken het blad en het bankrekeningnummer van It Kypmantsje om onder de IJlster inwoners geld in te zamelen voor de aanschaf van nieuwe luidmotoren, waarvoor ca. € 5.000,00 nodig is. Het motto van de acties: 'Laat de IJlster klok weer luiden' en dat gaat ook gebeuren. De inzameling en enkele acties, samen georganiseerd met Gosse de Jong, zoals een muzikale avond in de Mauritiuskerk en het tegen betaling beklimmen van de toren, levert € 5.234,50 op. De luidmotoren worden nu vervangen, evenals de verlichting van het torenuurwerk. Deze activiteiten zorgen er voor dat bestuursleden van de Stichting en medewerker Harm Haitsma met enige regelmaat in IJlst zijn.

Hun oog valt dan op de monumentale grote klok uit 1542 in het plantsoen aan de Stadslaan. Conclusie: zonde dat hij hier staat en ook riskant; denk aan diefstal van het brons. Van het één komt het ander en inmiddels hangt deze klok weer op zijn oorspronkelijke plek.

IJlst telt nu echter niet meer het oorspronkelijke aantal van 4 klokken, maar slechts 3. Het oudste klokje van IJlst hangt nu immers in Sneek. Nou ja, de bijnaam van de Snekers is natuurlijk ook niet voor niets Klokke dieven.

Edsko Hekman
September 2023